

TISZTUL A KÉP

Rekonstrukció a szegedi Fogadalmi templom épületében

Köszönhetően az EU pályázati forrásainak, szakrális építészeti objektumok és műemlékek sora újult meg, bővült ki, formálódott át az elmúlt időszakban.

Ez a trend sok esetben játékonan írja felül a konzervatív szemléletű műemlékvédelem dogmáit, miközben „turizmus fejlesztés” címke alatt új szempontokat, új megközelítési lehetőségeket kínál korunk embere számára.

Szöveg **MARTINKÓ JÓZSEF**
Építész **CSILLAG KATALIN, GUNTHER ZSOLT,**
VÁNCZA LÁSZLÓ
Fotó **BUJNOVSZKY TAMÁS**

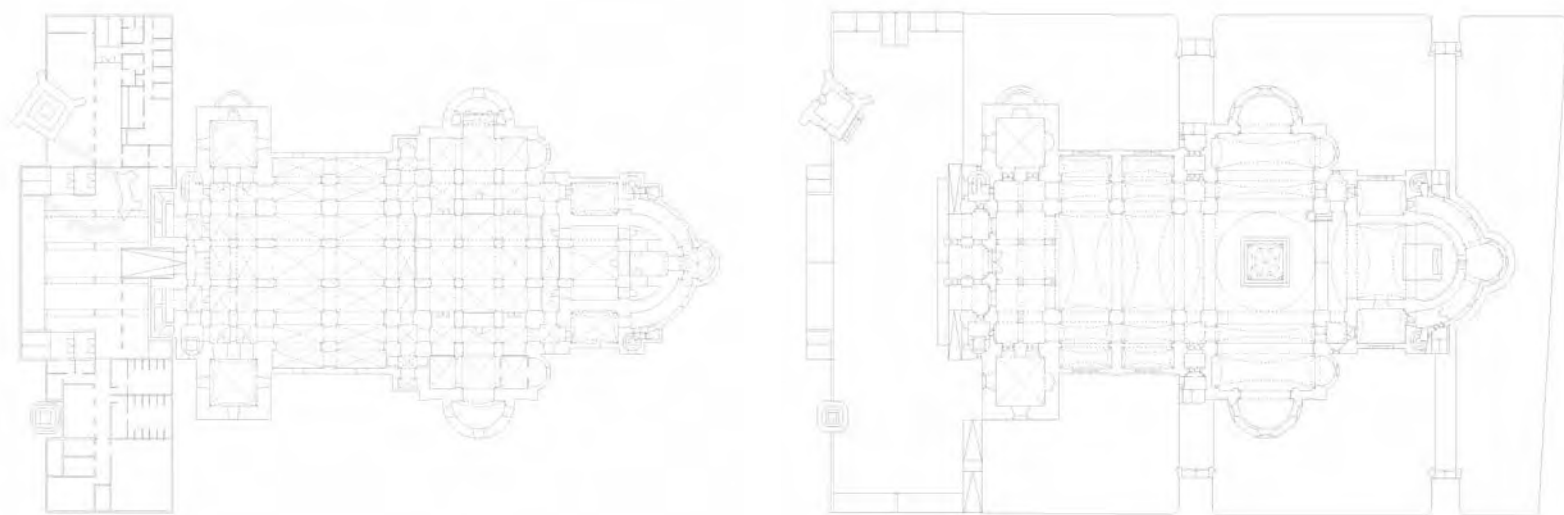
Ezek a „belépési pontok” gyakorta a progresszív kortárs építészeti eszközrendszerét hasznosítják. Így történt Szegeden is, a Fogadalmi templom, azaz a Dóm 2,2 milliárd forintból zajló, nemrégiben befejezett turisztikai célú

rehabilitációjával is. A kortárs építészeti kritika-írás kötelező feladánya annak dokumentálása, miképpen is működik a tervező érvényes és hiteles szerepfelfogása a tervezői praxis során, egy-egy konkrét projekt tervezése kapcsán. Ha az építész szereprepertoárja kellően széles vagy éppen nyitott rendszerré, akkor esély mutatkozik arra, hogy a részfeladatok megoldása során jó kérdéseket tegyen fel magának, majd jó válaszokat képes ezekre adni. Egy százéves, erősen historikus

felfogásban épített szakrális műemléken történő beavatkozás esetén ennek a szerepfelfogásnak a tisztasága, szilárd belső logikája stratégiai kérdéssé válik.

A szegedi Fogadalmi templom évtizedes (1883-1930) építéstörténete, Schulek Frigyes majd Foerk Ernő tervei alapján, talán jól ismert olvasóink előtt. Ehelyütt mellőzzük a kötelezőt, mint ahogyan a Rerrich Béla építész tervei alapján 1929-32 között felépült Dóm tér részletes bemutatását szintén kikerüljük, és itt csak

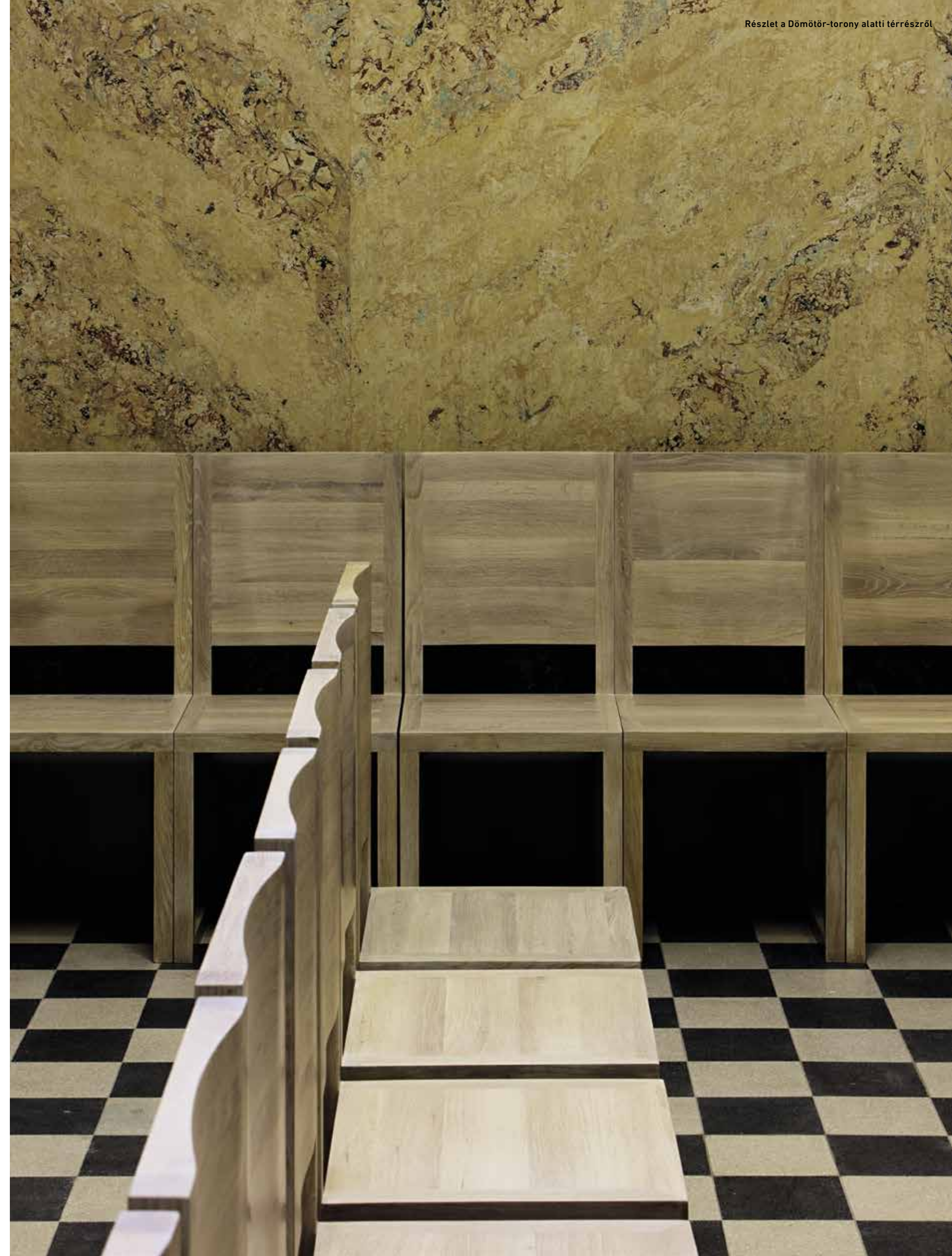
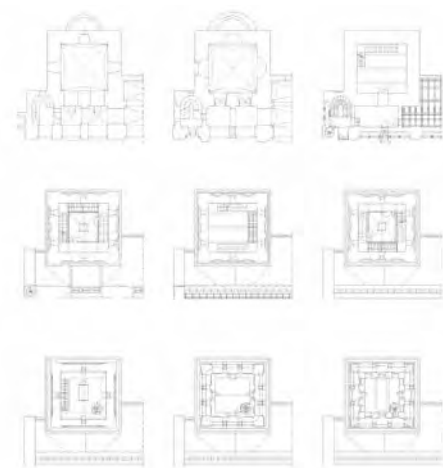

éppen megemlítiük a kompozíció harmadik elemét, a 12. században épült, csonkán is lenyűgöző Dömötör-tornyot is.

Fontosabb megérteni és bemutatni az olvasók számára azt a logikát, ami átlátja az épület-együttes stílár és időbeli rétegzettségének szerkezetét. Pontosabban azt, hogy az egymásra rakódó rétegek a szó Umberto Eco-i értelmében

„nyitott művet” eredményeztek. Ebből az következik, hogy az alkotók az elmúlt két évben a templom rekonstrukcióján, funkcionális bővítésén, „turisztikai célú megújításán”, „megtisztításán”, „átrendezésén” dolgoztak, bátran élhettek a kortárs alkotó szerepfelfogásával. Bátran használhatták azt az építészeti nyelvet, ami egyazon szinten mozoghat a műemlékes szemlélet-

tel. Úgy viszonyulhattak a meglévőhöz, mint Foerkék a középkorhoz, vagy mint Rerrich a neo-román nemzeti romantikus historizáláshoz, vagy – ad absurdum –, a nyári Szabadtéri Játékok paravánépítészete mindezekhez. Szabadon, kortárs építészként értelmezhetnék újra viszonyukat a meglévő épületekkel és a téri szituációkkal. Minden ponton kortárs építészként,

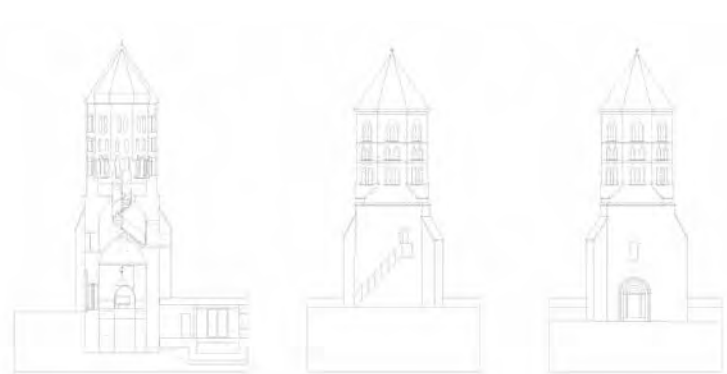

Az egyetlen középkori épület a 12. századi Dömötör-torony

Új lejárát az attemplomi tér felé

A Dömötör-torony belső lépcsője

Keresztelőkút az Aba-Novák freskó „ölelésében”, mindez a Dömötör-torony belsejében

a kortárs építészet narratív keretében mozogva végezhetnék el a feladatot.

Meglátásom szerint a fentiekben leírtakból, illetve a szerkezeti adottságokból fakad az, hogy Guntheréknek sikerült a múlt-jelen dichotómiájából, az időbeliségből kiszakítani a Dóm historizáló tömbjét. Megszüntették azt az „időbe-ragadtságát”, amit a historizmus kódolt az eredeti épületbe. A rekonstrukció metszeti rajzán látható, hogy az attemplom vaskos pillérvázára emelt fő tömeg úgy lebeg az új bejárati zóna, a lépcsőtér, a fogadótér, illetve az éteri derengésű boltívek felett, mintha valami

felhőpaplanon nyugodna. Az egykor vakolatlan, koszos téglafalú raktárként használt attemplom kitisztítása, illetve a szimmetrikus, valamint diagonális térsorokat szervező tengelyek feltárása, ez a geometriai pontosság csak fokozza a lebegés érzését. Majd a tengelyekből szerkesztett geometria mintegy kortárs ornamentikává, belső, lényegi, szerkezeti „dekorációvá” is átlényegül. Ennek az épületrekonstrukciónak ugyanis az egyik kulcseleme az, hogy az összes épített dimenzióban képes legyen az építész megérteni a díszítés/dekoráció, illetve az ornámens mintázata közötti lényegi különbséget.

Míg a templom historikus tereiben a korstílusból fakadóan leginkább az előbbi dominál, addig a profán fogadó- és kiállítóterek karakterétől az új oltárkö felszíni mintázataig, a templomtér bútorainak formáin, vagy a baldachin világítási képletén át a Dömötör-torony lépcsőig a „rátétek” új esztétikai réteget teremtenek. Ez az időkezelés, a historizmustól való elszakadás gesztusa egyébként rögtön a bejárati zónában, a Dömötör-torony alagsorba történő leképezésével, a falmaradványok takarva bemutatásával kézzelfoghatóvá válik. Az építészek szimbolikusan „elmagyarázzák” azt, hogy ezentúl ne

a múlt és jelen koordináta-rendszerében tessék olvasni mindazt, ami látható, hanem kortalan esztétikumában fogják fel azt vagy hívóként éljék át mindazt, ami anyagi, ami megfogható.

Ez az idődramaturgia, kortárs időkezelés alapozza meg a változás logikáját. A már meglévő idősíkok rétegződése tovább gazdagítható. Így már érthető és elfogadható, hogy a templomtérben, illetve részben a tornyokban és torony alatti kápolnáknak történő lokális beavatkozás nem a múltra történő stiláris reflexió, hanem a kortárs építészek érzékenységből fakad. Így a bejárás során immár távolról sem meglepő, hogy

Az attemplomi új bejárati alatti fogadótér, háttérben középkori falmaradványok

a nyugati torony két emeletén, mintegy „házban ház” gesztusként találkozunk a „kohóknak” nevezett, 10-15 fős közösségi terekkel, amik formailága egy minimalista japán építéssel foglalkozó magazin lapjain is megállná a helyét.

Kritikusként, tehát az építésznek az a szerepfelfogása érdekel ezúttal, ami az időbeliségből, a lineáris, diakrón időkezelésből képes kiszakadni és egy sokrétegű szerkezetet létrehozni. Szegeden, a Dóm rekonstrukciója kapcsán az alkotóknak sikerült egy kiemelt egyházi műemlék esetében is kortárs alkotóként szemlélni a feladatot. Egyszerűnek hangzik, de hatalmas kihívás! Gratulálunk!

Megbízó: **DÓM Fejlesztő- és Turisztikai Szolgáltató Szervezet**

Eredeti tervezők:
Fogadalmi templom: Schulek Frigyes, Foerk Ernő (1913-1930)
Dóm téregyüttes: Rerrich Béla
Vezető építész tervező: **Csillag Katalin, Gunther Zsolt (3h építésziroda), és Váncza László (Váncza Művek Építészeti Műterem)**

Projektvezető: **Békesi Tamás, Kolláth Zsuzsanna, Pataj Orsolya**

Építész munkatársak: **Garay Dorottya, Kiss Anna Sára, Fehér Zsombor, Lang Zoltán, Váncza Márk**

Előkészítő munkarészek (művészettörténet): **Bor Ferenc**

Régészeti és restaurálási munkálatok
Régészet: **Lajkó Orsolya, Szarka József (Móra Ferenc Múzeum, Szeged)**

Festő-restaurátorok:
Verebes Dóra, Seres András (MentArtis Kft.)

Fém-restaurátor: **Páhi Attila (Cellin-Art Kft.)**

Fa-restaurátor: **Győri Mihály (Framart Kft.)**

Kő-restaurátor: **Kovács Attila (Ancien Bt.)**

Szilikát (tégla)-restaurátor:
Csáki Klára (Csáki és Társa Bt.)

Tervezés-kivitelezés: **2012-2015**

Az attempom előtti fogadótér
Rámpa vezet a fogadótérrel az attempomba

Az attempom multifunkcionális közösségi térré alakult

A négyezeti tér alá szervezett baldachin

TISZTA (TÉR) SOR

Uniós pályázatok és szakrális korszerűsítés. Elkészült a Szeged jelképének számító Dóm és környezetének felújítása.

Az első világháború után több évtizeden át épülő, majd 1930-ban felszentelt templomban azonban nemcsak rekonstruálták a neoromán architektúrát, a kortárs beavatkozások finoman átírták a templomnak, közösségi tereinek és környezetének viszonyát.

A rendkívül összetett programról a projektben együttműködő vezető tervezőket,

Csillag Katalint, Gunther Zsoltot és Váncza Lászlót kérdeztük.

Torma Tamás: Hogyan kezdődött?

Váncza László: 2012 februárjában mentünk el először Szegedre, hogy bemutatkozzunk a püspök úrnak.

Gunther Zsolt: Szerintem nagyon sokat számított, hogy mi Pannonhalmán már foglalkoztunk egyházi átalakítással, és hogy annak turisztikai vonzata is volt (*OCTOGON 2012/8*). Arra voltak kíváncsiak, hogyan tudunk együttműködni Szeged esetében.

Milyen változtatásokat szerettek volna leginkább a megbízók?

Csillag Katalin: Az altemplomban szerettek volna változást, ez a rész raktárterületként működött, illetve a püspök úr nagyon komoly kérése volt, hogy liturgiai okokból a baldachin kerüljön előbbre, a kupola alá. Nagyon távol állt az oltár, messze volt a hívektől.

VL: A háttal misézéshez alkalmas oltárt már a hetvenes években szembe misézővé alakították át, a püspök úr szerette volna, ha az oltár közelebb kerül a hívekhez. Közösen a klasszikus megoldást választottuk: az új

.....rengeteg helyszínen, rengeteg építészettel, rengeteg szakággal kellett párhuzamosan egyeztetni..."

oltár kerüljön a kupola alá, a latinkereszt metszéspontjába. Amikor először néztük meg a templom terét, a kereszthajóknak nem volt igazi funkciója, az új elrendezésben az oltár központi helyzetbe került, a szentélyből kikerülő baldachinnal pedig hangsúlyt kapott. Építészeti szempontból jó döntés született, korszerűbb teret tudtunk létrehozni. Mindenki nagyon félt megváltoztatni a meglévő állapotot.

GZs: Látszik, mennyit számít egyetlen építészeti aktus: a szentély átfogalmazódott, a kereszthajókba padok kerültek, megerősödött a főtengely, így új szerepet kapott a főbejárat. Egyetlen dolog kihatott rengeteg egyébre.

Említetted a pannonhalmi munkátokat: a két nagyon különböző templom között mennyi az érvényes párhuzam?

GZs: Az a döntő, hogyan nyúlhatunk bele kortárs eszközökkel egy történeti szubsztanciába. Ennek más módja volt a szerzetesi templomban Pannonhalmán és más itt, ahol annyira gazdag a környezet, hogy alkalmazkodni kellett hozzá. A Dóm akkora, hogy a beavatkozásaink gyakorlatilag láthatatlanok maradnak. Pannonhalmán ez erősebbnek hat. **VL:** A megrendelők részéről a másik fő gondolat volt, hogy közösség-teremtő tereket is szerettek volna létrehozni. Ahogy elemeztük a Dóm

eredeti térrendszerét, született meg az a konstrukció, ami aztán kihatott a liturgikus tér átalakítására, az attemplomra és az egész Dóm tér új arculatára, mert a Dómot megnyitottuk a tér felé! A pályázati program „turisztikai vonzerővé fejlesztés” programpontját a megbízó közösségi fejlesztésként élte meg – az már ránk volt bízva, mit tudunk kihozni a székesegyház építészeti adottságaiból.

GZs: Arra törekedtünk, hogy felfűzzük az egymástól helyenként távol eső pontokat. Tehát, ha fel lehet menni a toronyba, akkor ott is történjen valami: közösségi objektumokat helyeztünk el benne, amelyek hitoktatásra vagy turistáknak tartott előadásra egyformán használhatók. Az attemplom alulhasznált tereit tartalommal töltöttük meg, a profán használatokat áthelyeztük a fogadótérbe, a főbejárat előter alá. A két torony alatti kápolnából az egyik keresztelőkápolna lett, így a másik hangsúlyosabban imakápolna tud lenni, ahol kisebb miséket lehet tartani.

CsK: A sok kis beavatkozásnak lett egy nagy hozadéka is: a templom elkezdett kommunikálni a város irányába. Az átalakítás előtt a főbejáratot ugyanis nem lehetett használni.

A Szabadtéri Játékok nézőterével mindig volt ott egyfajta ideiglenesség.

CsK: Rádásul szembenézett a Dómmal és díszletként használta a homlokzatát. Most, hogy a látogatóközpont közösségi térként kinyílt az attemplom irányába, ez sokkal porózusabb rendszer lett, és így jóval hívogatóbb is.

VL: Mi azt az '56 utáni állapotot találtuk, amit még Aczél György ötlött ki. Az enyhülés jelszavát hangoztatva hozta vissza a Szabadtéri Játékokat Szegedre, de e mögött a látványos gesztus mögött volt egy hátsó gondolat is: a kezdet kezdetén beépített vasbeton lelátóval lényegében használhatatlanná tették a számukra irredentának vélt eredeti Dóm teret is. Nyilván piszkálta őket a sok vármegyés címer meg a 64 oszlopos kerengő, az egész kompozíció. Akkor bontották el a Dóm eredeti előlépcsőjét, helyette kiépült a Játékok leaszfaltozott kiszolgáló-zónája a technikai helyiségekkel, öltözőkkel. Májustól szeptemberig pedig lényegében bedeszkázták a Dóm főhomlokzatát. Amikor elkezd-tük megbontani ezt az újkeletű „hagyományt”, mindenki számára nyilvánvalóvá vált, hogy változtatni kell a helyzeten. Az új megoldás átfordította a Szabadtéri Játékok egész kiszolgáló-zónáját a másik oldalra, a kis Rerrich Béla térre, s egy tiszta funkcionális rendet hozott létre. Az elmúlt két év tapasztalata szerint jól működik az új szisztéma.

GZs: A dómban még nagyon fontos volt a tengelyesség. Végig ezt próbáltuk hangsúlyozni. A fogadótér főbejáratát azonban nem lett volna illő a főtengelyben elhelyezni, ezért azt szimmetrikusan, a főlép-cső két oldalára terveztük. Így szinte észrevehetetlen lett és szépen illeszkedik a tengelyhez.

Mi szerint osztottátok el a munkákat?

VL: Mindent közösen csináltunk, az csak egy praktikus döntés volt, hogy a kiviteli tervnek melyik részét melyik iroda munkatársai rajzolják meg.

CsK: Elég intenzív volt a kommunikáció közöttünk...

GZs: ... arra figyeltünk, hogy a koncepció közös legyen. De így is majdnem belepusztultunk, amikor a rengeteg helyszínen, rengeteg építésvezetővel, rengeteg szakággal kellett párhuzamosan egyeztetni sok-sok apró részletet.

Egy templomtérben a díszítések kérdése mindig nagyon kényes. Az új oltár csipkeszerű kődísz egészen kivételes. Meglévő díszítéseket igyekeztetek folytatni vagy voltak a környezethez képest radikális újdonságok?

CsK: Amikor műemléki környezetben tevékenykedik az ember, az nagyon bonyolult, összetett feladat. Alázatot követel. Meg kell hozzá érni. Öt éve, amikor a zuglói Mozgásjavító új tömbjét terveztük a Lajta Béla-féle téглаépület mellé, ezt spontán tettük, a díszítőrendszerére nem reagáltunk. Nagyon jó tanulási folyamat volt viszont a pannonhal-mi bazilika. Az „ássunk a dolgok mélyére, keressük meg a bennük rejlő szellemiséget, ami már ott van” módszeren keresztül jutottunk el ide, ahol az adottságokat is jóval érettebben tudtuk kezelni. Tehát nem kell feltétlenül „üvöltöni”. Az új tervezésű terekben a régi struktúráját

elemeztük, a régi szövetét akartuk logikusan folytatni. Ugyanakkor kellett az ellenpontosítás is a túldíszítettséggel szemben.

GZs: Azokban a terekben, amiket úgymond ki kellett tisztítani, próbálgattuk a dísz használatát: köthetjük-e valamihez, mennyire lehet ott díszes bármi stb. A Dóm előterében például a Rerrich Béla által tervezett térburkolat mintája inspirált: ez kicsiben átvétítve taposórácsok formájában jelenik meg, nagyobbban egyfajta átfogalma-zott térburkolattá vált a fogadótér fölötti szinten. Dekoráció vagy ornamentika kérdésében inkább az ornamentika mellett döntöttünk, tehát a díszítés a tárgyakba szorosan integrált ornamentalsé vált.

Hol érzitek legerősebbnek ezt a soktényezős átalakítást?

VL: Visszaállt a Dóm eredeti, tiszta térrendszere.

GZs: Nem beszéltünk még az egyetlen középkori maradvány, a Dömötör-torony és a Dóm viszonyáról, ami korábban értelmezhetet-len volt. Most, amikor a feltáratlan régészeti elemeket, a régi, közép-kori templom alapjait is bevonhattuk a rendszerbe, a fogadótér szint-jén –, ami valószínűleg a régi templom járósintje volt – újra összefüg-gés jött létre a Dömötör-torony és a Dóm között. Ez újabb élmény, ami a bonyolultan egymásra rétegződő térsorban megjelenhet.

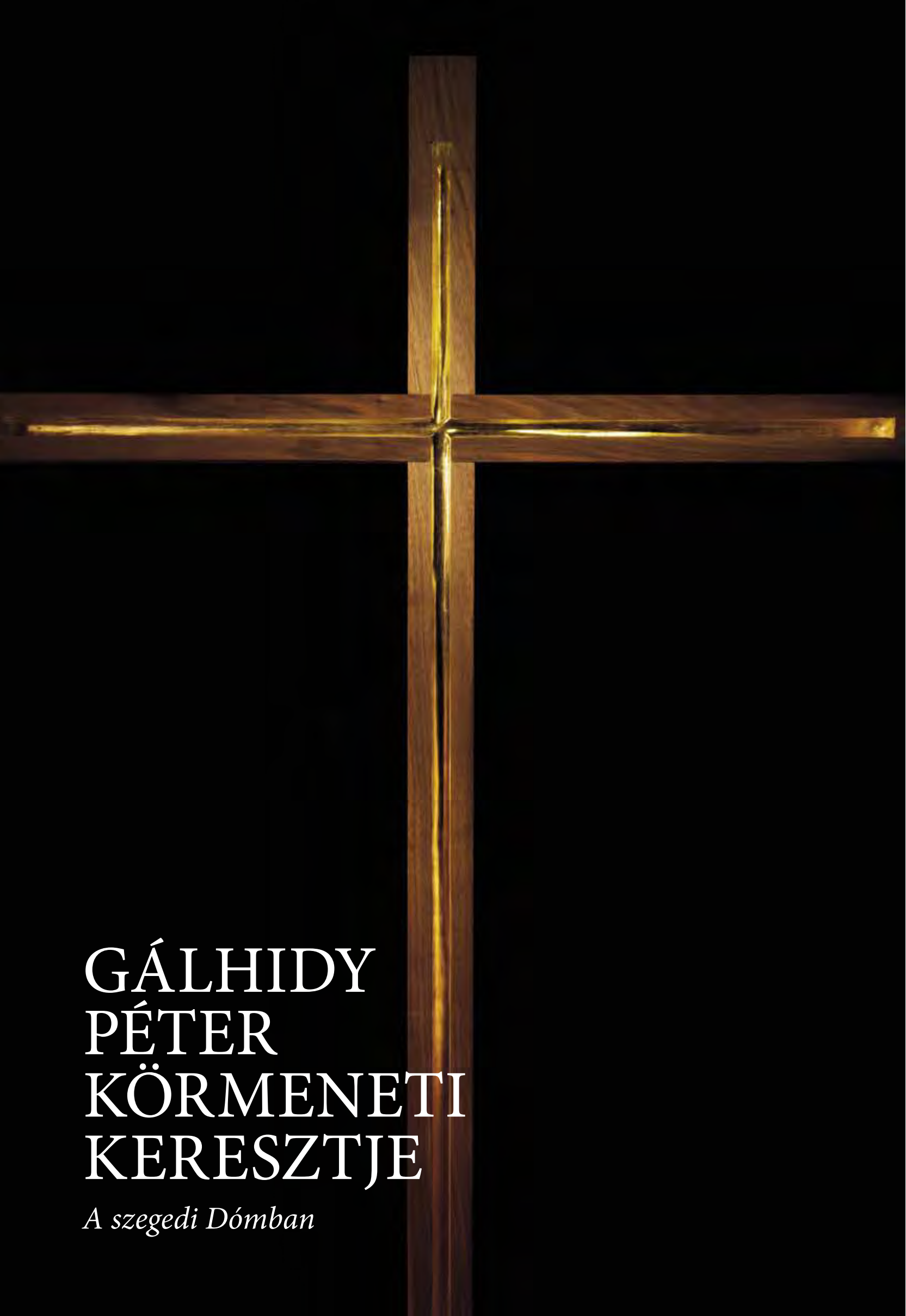
VL: Ez nagyon fontos. A Dömötör-toronnyal, Dél-Alföld legrégebb épít-ményét sikerült restaurálni, ami nagyon kedvelt turisztikai látványosság a Dóm téren. A torony új feljáratot kapott és az eredeti '31-es állapotnak megfelelően restauráltuk a keresztelőkápolnát is az Aba-Novák freskó-val, Bille Béla kovácsoltvas kapujával, Weichinger Károly keresztelőkútjá-val. Mindezeket következő 50 évre megóvtuk az utókornak.

„Látszik, mennyit számít egyetlen építészeti aktus”

„...a Dómot megnyitottuk a tér felé!”

GÁLHIDY PÉTER KÖRMENETI KERESZTJE

A szegedi Dómban

A szegedi Fogadalmi templom 2015-ös felújítása és bővítése során a nagyléptékű

építészeti beavatkozások, átépítések és felújítások mellett az enteriőr jelentős

szakrális művészeti tárggyal is gazdagodott: a szentélyből a négyezeti térbe helyezett

baldachinos főoltár mellett, keleti irányban új – az egyházi megbízóval közösen

kialakított koncepció szerint korpusz nélküli – körmeneti kereszt került.

A Csillag Katalin és Gunther Zsolt által tervezett és érthető módon a pannonhalmi bazilika belsőépítészeti kialakításának hatását mutató, nemesen egyszerű vonalú, feketediófa padokhoz és püspöki-papi székekhez hasonlóan geometrikus formálású a kereszt is (világosabb árnyalatú) diófából készült.

Van-e az európai kultúrának nagyobb múltú szimbóluma, mint a kereszt? Van-e ugyanakkor a keresztény ikonográfiának olyan eleme, amelynek kisebb művészeti súlya volna, mint éppen az ugyan számtalanszor ábrázolt, de főszerepet sohasem kapott keresztnek?

A kereszt művészeti értelemben legkülönösebb sajátossága, hogy egyszerre jelkép és valóságos tárgy is a kereszténység történetében: Jézus Krisztus halálának (kivégzésének) és feltámadásának eszköze és helyszíne, sőt, a későbbiekben szám-

tanal apró darabra bontott ereklje. Krisztus feltámadása által a halál felett aratott győzelmét jelképezi, ami egyenlő az üdvösséggel. Legrégibbi ábrázolása a római Santa Pudenziana bazilika apszismozaikja (i. sz. 384), ahol arany crux gemmataként (drágakövel kirakott) jelenik meg, valamint a Santa Sabina bazilika V. század közepi cédrusfa-domborműve, amelyen a Krisztus és a két lator látható.

Nem mindennapi feladatot kapott tehát Gálhidy Péter, amikor a kereszténység alapszimbólumát, a geometriailag szinte már tovább nem egyszerűsíthető, mégis az emberi lét alapdrámáját, föld és ég Istentől belénk plántált kettősségét hordozó keresztet kellett szobrászati műként megfogalmaznia.

Gálhidy elfogadja és érintetlenül hagyja a feszület és a kereszt gazdag keresztény ikonográfiai hagyományát, s mégis személyesen és átélten állítja elének az évezredes szimbólumot.

Szöveg **SULYOK MIKLÓS**
Fotók **SZALONTAI ÁBEL (NYITÓKÉP),
BUJNOVSZKY TAMÁS**

A kereszt szárainak belsejében megjelenő arany vájat, (arany folyam?) által felfedi a kereszt jelentését: a szenvedés eszköze magában hordozza a legnagyobb értéket: az életet az élet után, azaz a feltámadást. Ez az érték belül van, tehát nem külső, felületi díszítésként jelenik meg, ami pusztán az anyagi, földi valóságra utalna. Gálhidy a modern szobrászatban nem ritka plasztikai megoldással a tárgy belsejébe hatol, s innen bontja ki annak terét. Az addig rejtett válik így láthatóvá. A vájatok a keresztszárak találkozása felé egyre kisebb mélységűek, fenekük közelít a keresztszárak felületéhez, s ezáltal egyre fényesebb hatást tesznek, ami dinamikus fényviszonyokat teremt az egyébként minimalista egyszerűséggel „mintázott” „geometrikus plasztika” látványában. A keresztszárak találkozásában több a fény, mint a végein, s ehhez az a különleges megoldás nagyban hozzájárul, hogy a függőleges szár felső lapját Gálhidy megnyitja, így itt a fény nemcsak frontálisan, hanem fölülről is bejut a szár belsejébe. A kialakítás különlegessége, hogy az aranyfűst lemezzel fedett vájat keresztmetszete nem végig U alakú, hanem fokozatosan Ω alakká változik, ami tovább fokozza a „fénycsapda” erejét: az arany vájat mintegy belülről fénylik.

A kereszt az Isteni fény csapdájává válik, a jó híré, amelyet a kereszténység hirdet: nem vagyunk belebetonozva a véges földi létbe, sem saját életünk tévelygéiseibe. Az arany a fizikai léten túli, tiszta spiritualitás megtestesítője itt is, mint Galla Placidia ravennai mauzóleumában, ahol az arany mozaik kereszt a sötét égen világító csillagok között tündököl. A szobrászi formálás szándékolt egyszerűsége csendként veszi körül a keresztszárakban futó vájatot, ami az emberi szenvedés belső értelmét az arannyal azonos értékűnek mutatja meg.

„Törekszem arra, hogy ne egy egyedi személyes vagy individualista élmény uralja le az adott tárgyat. Minden tevékenységemet, minden időmet átszövi a transzcendenssel, az Istennel való párbeszéd. A szobrászatomhoz kapcsolódó spirituális tartalmak ebből táplálkoznak.” – mondja a szobrász egy interjúban.

A személyes élmény, a túlzottan egyéni formáló kedv háttérbe szorítása egy ennyire időtlen közösségi szimbólum megjelenítésekor szinte kötelező alkotói hozzáállás, míg az arany felületborítás a transzcendencia irányába viszi, s így megtartja a személytelenség szférájában a kereszténység alapszimbólumát. Az ősi keresztény szimbólum ideje és a mi időnk között húzott időívet Gálhidy Péter keresztje, miközben mindkettőt az örökkévalóság fényébe vonja a Krisztus keresztjét belülről átjáró fénnel.

Fugamentes, ásványi dekorpadló

MC-TOP Floor

A padlóburkolat páratlan módon képes befolyásolni egy-egy helyiség kialakítását és összképét. Az öntött, csiszolt padlók innovatív színei, formái és felületmintázatai nagy mozgásteret engednek az egyedi stílusú belsőépítészeti kialakításnak.

Az MC-TOP dekor habarcsok a különleges összetételüknek és cement kötőanyagoknak köszönhetően jól illeszthetőek akár műemlék, akár modern, industriál környezetbe.

